

Звіт за результатами експертного обговорення в Краматорську¹ «Визначення актуальних проблем формування громадянської (політичної) ідентичності, оцінка стану розвитку демократичних процесів. (Херсон)

Зміст:

Загальна методологія

Стислий опис основних результатів.

- 1. Формування політики ідентичності, суспільна консолідація. Сильні та слабкі сторони процесу реформ**
- 2. Процеси демократизації суспільних інститутів. Сильні та слабкі сторони процесу реформ**
- 3. Оцінка процесів реформи в сфері децентралізації**
- 4. Питання мовної політики**
- 5. Питання оцінки ситуації на Донбасі та Криму, бачення перспектив розв'язання**
- 6. Багатоманітність, єдність в багатоманітності**

Загальна методологія

27 травня у м. Херсон експертами Українського незалежного центру політичних досліджень було проведено фокус-група (колективне обговорення). У зустрічі взяло участь 12 осіб, громадські активісти, журналісти, представники різних політичних сил.

Дослідження проводилося з метою визначення бачення актуальних проблем формування громадянської (політичної) ідентичності (сфера міжкультурного діалогу, питання мовної політики, ціннісних орієнтацій, міжрелігійних відносин), оцінка стану розвитку демократичних процесів та визначення розуміння шляхів врегулювання ситуації в Криму та на Донбасі, визначення прогностичних оцінок щодо ситуації в соціально-політичній сфері в Україні.

Стислий опис основних результатів.

- Учасниками обговорення вказувалося на зростання тенденції стосовно превалювання громадянського підходу в трактуванні процесу формування української політичної нації, говорилося про багатоетнічний та багатомовний характер української політичної нації сьогодні, підкреслювалася динамічність процесу змін політичного самоусвідомлення. На думку деяких учасників, ключову роль у зміні політичних інтерпретацій явища української політичної нації, оцінках того, що сьогодні є

¹ Фокус-група проводиться в рамках проекту *"Демократичний транзит в Україні після Євро майдану: виклики і рішення"* за сприяння Національного фонду демократії

громадяни України, зіграли події на Майдані 2013-2014 рр та «війна за незалежність», як деякі учасники називають події на Донбасі та Криму.

- На думку деяких учасників, в трактуванні особливостей політичної нації та приналежності до неї є питання спільних європейських цінностей, які намагаються сповідувати та дотримуватися сьогодні в Україні:
- Учасники виділили низку умов, необхідних для демократизації політичної системи, політичних інститутів та встановлення демократичного режиму, як засадничого чинника формування політичної нації.
 - проведення вільних демократичних виборів
 - проведення судової реформи, протидія корупції в судовій сфері
 - заходи стосовно співпраці, підвищення рівня довіри у суспільстві (формування суспільного капіталу)
 - гармонічна соціогуманітарна політика (мовна політика)
- Позитивні фактори, які сьогодні характеризують поточний соціально-політичний процес, на думку деяких учасників, стосуються насамперед громадської, суспільної активності, окремими учасниками наводилися приклади волонтерського руху, добровольчих батальйонів
- Серед загроз суспільству, державі учасники називають системні тематичні загрози пов'язані з соціально-економічними проблемами, тенденціями розвитку політичних процесів, дефіцит безпеки, проблеми розвитку суспільства та кризи політичної комунікації
 - а) безпекові складові (загрози військових дій на Донбасі), б) погіршення соціально-економічної ситуації, трудову міграцію з України (зростання конкуренції на ринку праці), в) деякі учасники говорили, що попри громадську активність в суспільстві ще сильні патерналістські тенденції ставлення громадян до влади, власного майбутнього, вирішення проблем територіальних громад, сформовані за радянських часів.
 - д) Серед загроз йшлося про кризу політичних еліт: Криза усвідомлення з боку старих політичних еліт змін суспільної свідомості, суспільної активності та потреб суспільства, проблема «перекрашування» політичних еліт в залежності від векторів політичної ситуації, брак ефективної комунікації влади (уряду) стосовно сенсу та змісту реформ (приміром в сфері децентралізації), непрозорість інститутів влади стосовно питань формування та реалізації політики
- Серед сильних сторін держави учасники називали в першу чергу сильні та активні громадські інститути, активізацію громадян як таку у вирішенні різних проблем суспільного розвитку, зростання ролі організації громадянського суспільства, неінституційованих громадських ініціатив в процесі ухвалення рішень, формуванні політичного порядку денного
- Децентралізація вважається сьогодні одним з пріоритетів реформування політичної системи, системи управління. В той же час, окремі учасники вказували, що слабкою стороною реформ в контексті децентралізації є, на думку учасників, проблеми відкритості та прозорості дискусій та самого процесу децентралізації, брак розуміння реформ в цій сфері та їхніх наслідків для конкретних регіонів та громад. Брак ефективної комунікації стосовно реформи в сфері децентралізації влади та територіальних громад, органів місцевого самоврядування. Брак розуміння реформ в сфері децентралізації з боку НУО, органів місцевої влади внаслідок неефективної комунікації з провайдерами реформ
- На думку учасників обговорення, сьогодні можна говорити про зменшення рівня конфронтаційності в оцінці перспектив розвитку мовної політики. В той же час, деякі

учасники зазначають на політизації мовного питання, яка все ще може використовуватися різними політичними та суспільними групами

- Окремі учасники вказують, що не втрачає своєї актуальності питання розвитку української мови як державної, українська мова трактується як фактор консолідації суспільства, але при цьому наголошується на потребі розвитку мов національних меншин, зокрема й тих мов, які знаходяться у вразливому стані (учасники називали мову кримчаків, урумів, турки-месхетиці). Окремі учасники зазначали на важливості підтримки і російської мови в Україні, цей напрям політики інтерпретується ними як процес включення представників російськомовних в консолідуючі суспільні процеси. Окремі промовці говорили про потребу розширення мовних компетенцій, значна увага була приділена потребі вивчення англійської мови:
- В оцінці подій на Донбасі, більшість учасників наголошували на тому, що вони оцінюють події, як факт агресії з боку РФ щодо України, але не як громадянську війну чи громадянський конфлікт. В той же час, ситуація, що складається внаслідок події на Донбасі потребує заходів з діалогу та примирення в Україні, політичних кроків із вирішення конфліктних питань після деокупації, - виведення збройних підрозділів з української території на Донбасі. Окрім цього була актуальною проблем різного ставлення з боку співгромадян до конфлікту на Донбасі та окупації Криму, наявність полярних поглядів, - проукраїнська чи проросійська орієнтація в оцінці подій.
- Статус Криму визначається як статус окупованої території з боку РФ. Водночас учасники вказували, що ситуація в Криму, оцінка позиції низки співгромадян Криму, антиукраїнські настрої можна вважати наслідком короткозорої політики інститутів стосовно регіону з боку України, зокрема - відсутності ефективних кроків із підтримки кримських татар, розвитку демократичних процедур та інститутів в Криму з боку влади, протидії політичній корупції.
- Частина учасників висловлювала стійкий скепсис стосовно перспектив повернення Криму, пояснюючи це позицією, на їхню думку, більшості мешканців півострову, їх проросійськими геополітичними орієнтаціями, небажанні інтегруватися
- Окремі учасники вказували, що повернення Криму до складу України, його деокупація та реінтеграція можливі при відповідних налаштуваннях кримчан, приміром проведенні референдуму на демократичних засадах, при цьому умови цього не артикулювалися. Водночас, деякі учасники вказують, що сьогодні на півострові дії РФ не дають можливості для реального задоволення мовних та культурних потреб різних етнічних груп
- Учасники вказували, що усвідомлюють, що етнічна та мовна багатоманітність є не стільки викликом, скільки можливістю для України, позитивним фактором у суспільному розвитку. Відповідні позиції мають бути пов'язані та ґрунтуватися на питаннях захисту прав людини, а не стільки обмеження відповідних прав через безпечові загрози під час війни.
- На думку учасників для збереження єдності у багатоманітності мають бути зrealізовано чинні закони про свободу совісті, засади державної мовної політики. В той же час, учасники вказували, що потрібно змінити закон про засади державної мовної політики – зробити його більш адекватним потребам територіальних громад в контексті мовної політики, зокрема для національних меншин. Деякі учасники

вказують на «загрози» від національних меншин, немає усвідомлення понять інтеграції, асиміляції, соціальної згуртованості

1. Формування політики ідентичності, суспільна консолідація. Сильні та слабкі сторони процесу реформ

Учасниками обговорення вказувалося на зростання тенденції стосовно превалювання громадянського підходу в трактуванні процесу формування української політичної нації, говорилося про багатоетнічний та багатомовний характер української політичної нації сьогодні, підкреслювалася динамічність процесу змін політичного самоусвідомлення. На думку деяких учасників, ключову роль у зміні політичних інтерпретацій явища української політичної нації, оцінках того, що сьогодні є громадяни України, зіграли події на Майдані 2013-2014 рр та «війна за незалежність», як деякі учасники називають події на Донбасі та Криму.

На думку деяких учасників, в трактуванні особливостей політичної нації та приналежності до неї є питання спільних європейських цінностей, які намагаються сповідувати та дотримуватися сьогодні в Україні:

<p>Превалювання громадянського характеру трактування української політичної нації</p>	<p><i>Для мене українська політична нація – це громадянин України, незалежно від національності, який підтримує Україну як державу. Громадянин-патріот, незалежно від національності і мови, якою він говорить. За останній рік, мені здається, це поняття змінилося. В першу чергу, я вважаю, це поняття розширилося багаторазово за рахунок того, що на Майдані минулого року і зараз, під час війни за незалежність, люди різних національностей, ті, в яких рідна мова російська, українська, кримськотатарська, інші – вони виступають за Україну. Я вважаю, що це визначення сформувалося у нас за останні роки. Раніше з цього приводу були різні дискусії. Я завжди вважав, що представник української політичної нації – це той, хто і зараз. Він говорить різними мовами, але підтримує Україну як державу. Тепер, я думаю, це підтримують всі. (учасник фокус-групи, Херсон)</i></p>
<p>Україно-російські відносини, Вплив ситуації на Донбасі, Криму - як чинник впливу на формування української політичної нації</p>	<p><i>Певною мірою Росія і події в Криму і на сході і допомогли сформулювати спільноту, визначити людей, які, незалежно від того, якій мові вони віддають перевагу, яку вони вивчали історію, об'єднуються в політичну націю. Які фактори впливають? В першу чергу впливають фактори усвідомлення історії, причому історії всіх етнічних компонентів, які формують політичну націю. (учасник фокус-групи, Херсон)</i></p> <p><i>Я згоден, що посилення самоідентифікації з Україною, незалежно від національності, - на це</i></p>

	<i>вплинули три фактори, про які було сказано: війна, Майдан і європейська інтеграція. Але при цьому я вважаю, що такого погляду на необхідність європейської інтеграції не було б, якби не було фактору більшою мірою війни, а не Майдану. Найголовнішим каталізатором і символом зростання самосвідомості, само ідентифікації з України, на мій погляд, стала війна між Росією і Україною. (учасник фокус-групи, Херсон)</i>
Питання спільних цінностей, ціннісний вектор європейський вектор	<p><i>Цінності, які має український народ, є також цінностями, які, можливо, дехто й призабув, але вони майже збігаються з європейськими цінностями. А європейський фактор – це той інструмент, за допомогою якого щоб ми відродили себе як українська нація, а не тільки сприйняли європейські цінності. (учасник фокус-групи, Херсон)</i></p> <p><i>Ринок, ціннісне відношення до питань економіки. Таке ж ціннісне відношення до питань прав людини, гуманітарної сфери. Саме ці цінності є визначальними під час формування нації. (учасник фокус-групи, Херсон)</i></p>

2. Процеси демократизації суспільних інститутів. Сильні та слабкі сторони процесу реформ

Учасники виділити низку умов, необхідних для демократизації політичної системи, політичних інститутів та встановлення демократичного режиму, як засадничого чинника формування політичної нації.

- проведення вільних демократичних виборів
- проведення судової реформи, протидія корупції в судовій сфері
- заходи стосовно співпраці, підвищення рівня довіри у суспільстві (формування суспільного капіталу)
- гармонічна соціогуманітарна політика (мовна політика)

Позитивні фактори, які сьогодні характеризують поточний соціально-політичний процес, на думку деяких учасників, стосуються насамперед громадської, суспільної активності, окремими учасниками наводилися приклади волонтерського руху, добровольчих батальйонів

- проведення вільних демократичних виборів, електоральні реформи	<p><i>Це не мають бути бар'єри, це має бути проведення тих важливих демократичних процедур, які у нас є. Це вільні демократичні вибори. Це повага до судової влади. Це повага і довіра один до одного... Це будуть дійсно ті фактори, які визначатимуть українську політичну націю через 5 років. Мені би так хотілося. (учасник фокус-групи, Херсон)</i></p> <p><i>Якщо конкретизувати ці зміни, то в рамках існуючого, якщо еволюційною моделлю йти, треба, по-перше, дійсно закон про вибори, який би містив максимальну, навіть</i></p>
--	---

	<p><i>більшу, ніж те, що зараз напрацьовано, систему відкритості в списках, і лише партійну, але при цьому партія може бути будь-яка, і не треба формувати саме партійні комісії, комісія має формуватися громадянським суспільством (учасник фокус-групи, Херсон)</i></p> <p><i>Я вважаю, що на сьогоднішній день повинна бути зміна політичної системи виборів, а саме це вибори за відкритими партійними списками. Тут буде подвійна відповідальність: персонально кандидата, а потім депутата, і тієї команди, яка несе повну відповідальність за безпосередньо результат тієї діяльності, яку вони будуть вести після виборів. До виборів вони формують свою програму. Якщо вони виграють вибори, вони несуть відповідальність за впровадження своєї програми. Якщо такого немає, то ця політична сила повинна зійти з дистанції. Я вважаю, що на сьогоднішній день повинна бути зміна політичної системи виборів, а саме це вибори за відкритими партійними списками. Тут буде подвійна відповідальність: персонально кандидата, а потім депутата, і тієї команди, яка несе повну відповідальність за безпосередньо результат тієї діяльності, яку вони будуть вести після виборів. До виборів вони формують свою програму. Якщо вони виграють вибори, вони несуть відповідальність за впровадження своєї програми. Якщо такого немає, то ця політична сила повинна зійти з дистанції. (учасник фокус-групи, Херсон)</i></p>
<p><i>- проведення судової реформи, протидія корупції в судовій сфері</i></p>	<p><i>... це повна судова реформа з повним звільненням всіх суддів. Повна реформа внутрішніх справ з повним звільненням всіх міліціонерів. Потім, може, хтось із них і потрапить знову на роботу, але це вже інша справа (учасник фокус-групи, Херсон)</i></p>
<p><i>- заходи стосовно співпраці, підвищення рівня довіри у суспільстві (формування суспільного капіталу), розвиток волонтерського руху, процеси інституалізації громадянської активності</i></p>	<p><i>Тому що сьогодні відстоюють незалежність України ті люди, які себе гостро відчують відповідальними за цю державу. В тому числі це демонструється через добровольчі загани, через досить потужний волонтерський рух, який здивував всіх. Тобто, люди не байдужі до цієї країни, держава не робить – та й хай. Вони себе ототожнюють з тими людьми, які відповідальні за сьогоднішній стан в державі і за майбутнє цієї держави. З цього вийшов і Євромайдан. (учасник фокус-групи, Херсон)</i></p> <p><i>Тому що сьогодні відстоюють незалежність України ті люди, які себе гостро відчують відповідальними за цю ..., люди не байдужі до цієї країни, держава не робить – та й хай. Вони себе ототожнюють з тими людьми, які відповідальні за сьогоднішній стан в державі і за майбутнє цієї держави. З цього вийшов і Євромайдан. (учасник фокус-групи, Херсон)</i></p> <p><i>Щодо політичної нації, я думаю, це дуже актуально останнім часом, тому що саме після Майдану люди почали нарешті</i></p>

	<p>цікавитися політикою. Я кажу зараз про тих, хто раніше нею не цікавився. Тому я думаю, політична нація – це ті люди, які не байдужі до політики. Я перш за все маю на увазі місцеву політику. Мені здається, це основне, на що може вплинути громадянин. Зараз люди не просто спостерігають, вони намагаються вплинути на ті рішення, які їм не подобаються. Після Майдану це дуже змінилося. Я спілкувалася з херсонцями, можу сказати, що ті люди, які раніше зовсім не розуміли, що таке місцеве самоврядування, вони зараз трохи це вже розуміють. (учасник фокус-групи, Херсон)</p>
<p>- гармонічна соціогуманітрана політика (мовна політика)</p>	<p>Дійсно, зараз формується політична нація як українці. Я хотів би сказати про об'єднуючі фактори, які притаманні не тільки Україні, але й іншим державам. Перш за все, об'єднуючим фактором може бути, як не дивно для декого, безумовно, державна мова. .. Тому відповідно державні службовці, як ті, які одержують гроші від держави, є і повинні бути носіями, хоча на сьогодні не всі себе так відчують, української державності, в тому числі збереження української ідентичності, української культури, знання української історії. (учасник фокус-групи, Херсон)</p> <p>Нація – це люди, це сукупність людей, які підтримують певний набір цінностей. Причому тут важливо відзначити, що це сукупність людей, яка представляє різні етнічні групи, етноси. Питання етнічної приналежності, приналежності до тих чи інших етнічних, культурних символів другорядне. Проблема в тому і полягала, що ми дуже довго з набуття незалежності ставили собі питання: яка наша національна ідея, куди рухаємося, що нас об'єднує? Ми до подій минулого року дуже часто йшли хибним шляхом, підміняючи справжні цінності, національні ідеї якимись атрибутами культурними. Тому нація – це об'єднання людей, які представляють різні етнічні групи щодо їх ставлення до ключових питань і цінностей. . (учасник фокус-групи, Херсон)</p>
<p>- усвідомлення з боку суспільства потреби соціально-економічних змін, протидії корупції</p>	<p>Звичайно, економіка як боротьба за рівність можливостей в економічній сфері. Це така собі українська мрія. Всі пам'ятають американську мрію, вона вже, мабуть, навіть набридла, бо вона скрізь проходить. А от українська мрія була ще з давніх часів козаччини, і зараз ми ще більше стоїмо в тій позиції, що треба звернутися до національної самосвідомості не тільки в суспільному житті, а саме в економічній сфері. Країна всупереч всім економічним законам від розвинутого соціалізму бахнулася в похмурий середньовічний феодалізм. Тому економічна сфера, рівність можливостей, соціальні ліфти, молодь зі своїм прагненням досягнення досконалості в освіті перейти до самореалізації професійної.</p>

Серед загроз суспільству, державі учасники називають військові дії, погіршення соціально-економічної ситуації, трудову міграцію з України, деякі учасники говорили, що попри громадську активність в суспільстві ще сильні патерналістські тенденції ставлення громадян до влади, власного майбутнього, вирішення проблем територіальних громад, сформовані за радянських часів

<p>Погіршення соціально-економічної ситуації, зростання рівня трудової міграції</p>	<p><i>Хоча на сьогоднішній день економічна ситуація така, що молоді люди іноді вирішують, маючи досить добру освіту, одержуючи її в Україні, реалізувати себе за кордоном. Це є фактор, який негативний для України. (учасник фокус-групи, Херсон)</i></p>
<p>Наявність пострадянських патерналістських настроїв в суспільстві</p>	<p><i>Ця патерналістська психологія сьогодні грає проти встановлення нормальних відносин в державі, в суспільстві. Таким чином дуже важко знайти активну частину, яка, як правило, в будь-якому суспільстві 3-5%, у нас вона значно менша, яка є провідною верствою, яка забезпечує сталість суспільства, розвиток держави і відповідно і економічну складову. (учасник фокус-групи, Херсон)</i></p>
<p>Криза усвідомлення з боку старих політичних елітами змін суспільної свідомості, суспільної активності та потреб, проблема «перекрашування» політичних еліт в залежності від векторів політичної ситуації</p>	<p><i>При цьому минулий рік, після вже подій Майдану, після того, як прийшла нова влада, продемонстрував досить серйозний принцип або фактор гальмування свідомості у керівництва нашої держави, яке до кінця не розуміє, що країна змінилася... представники попередньої влади, які зараз перебувають у різних партіях, намагаючись, достатньо ефективно, створювати ілюзію свого патріотизму і поглядів децю з іншого боку, критикуючи діючу владу, яка не розуміє, як змінилася країна, і тим самим викликаючи відторгнення і нерозуміння, негативні погляди з боку населення, - може призвести до часткового реваншу. (учасник фокус-групи, Херсон)</i></p>
<p>Брак ефективної комунікації влади (уряду) стосовно сенсу та змісту реформ (приміром в сфері децентралізації), непрозорість інститутів влади стосовно питань формування та реалізації політики</p>	<p><i>Це дійсно непрозоро і закрито. Чи знає районна громада, як формується бюджет? І в цьому є слабкі сторони нашої держави – непрозорість. (учасник фокус-групи, Херсон)</i></p>

Серед сильних сторін держави учасники називали в першу чергу сильні та активні громадські інститути, активізацію громадян як таку у вирішення різних проблем суспільного розвитку

<p>Зростання ролі організації громадянського суспільства, громадських ініціатив в процесі ухвалення рішень, формуванні політичного порядку денного</p>	<p><i>Слабка сторона – влада, сильна – громадськість. Ми бачимо зараз, що громадськість активізувалася, влада слабка. Тому що їй не вистачає впевненості, яка була раніше. Але все відбувається за допомогою кнута і пряника. Кнут - це громадськість, яка знизу штовхає. ... (учасник фокус-групи, Херсон)</i></p> <p><i>Сильна сторона – це суспільство нинішнє, яке активізувалося у зв'язку з останніми подіями. Слабка сторона – це влада, але не влада конкретно, а те, які в неї методи. Зміни відбулися в суспільстві, але до влади воно дуже повільно доходить... (учасник фокус-групи, Херсон)</i></p>
--	--

3. Оцінка процесів реформи в сфері децентралізації

Децентралізація вважається сьогодні одним з пріоритетів реформування політичної системи, системи управління. В той же час, окремі учасники вказували, що слабкою стороною реформ в контексті децентралізації є, на думку учасників, проблеми відкритості та прозорості дискусій та самого процесу децентралізації, брак розуміння реформ в цій сфері та їхніх наслідків для конкретних регіонів та громад.

Ризики, побоювання реформи децентралізації:

<p>Брак ефективної комунікації стосовно реформи в сфері децентралізації влади та територіальних громад, органів місцевого самоврядування</p>	<p><i>Загалом все дуже правильно і чітко. * Але ми не бачимо процесу обговорення, ми не бачимо слухань з громадами, ми не бачимо бажання у влади формувати ці громади. Процес вирішується досить кулуарно, у звичний спосіб, як еліти робили. ... Тому і процес розвивається в тому напрямку, як зручно для влади. Влада не усвідомлює, що треба йти на компроміс (учасник фокус-групи, Херсон)</i></p> <p><i>Що стосується децентралізації, то це дуже гостра тема, і у нас в Херсоні також. У нас зараз проходить активне обговорення. Я вважаю, що децентралізація необхідна. Вчора на колегії обласної адміністрації подали розрахунки економічної доцільності кожного об'єднання. Дивлячись на графіки, ти розумієш, що одна справа цифри, які хтось розрахував, а інша справа – люди. Не можна заперечувати людський фактор. Мені здається, в децентралізації головне – проводити громадські обговорення, які, знову-таки, прописані в законі, але поки що не скрізь, не в усіх районах, не в усіх селах проведені. Я думаю, люди не проти, вони також розуміють, що реформи нам потрібні,</i></p>
--	--

	<i>децентралізація потрібна, але вони хочуть, щоб з ними рахувалися. (учасник фокус-групи, Херсон)</i>
Брак розуміння реформ в сфері децентралізації з боку НУО, органів місцевої влади внаслідок неефективної комунікації з провайдерами реформ	<i>У нас зараз є громадська ініціатива, яка активно обговорює децентралізацію, але перед цим вона не прочитала закон. Тому вона скрізь говорить, що все закрито, не прозоро. Два круглі столи відбулися, і люди там не розуміють взагалі. (учасник фокус-групи, Херсон)</i>

4. Питання мовної політики

На думку учасників обговорення, сьогодні можна говорити про зменшення рівня конфронтаційності в оцінці перспектив розвитку мовної політики. В той же час, деякі учасники зазначають на політизації мовного питання, яка все ще може використовуватися різними політичними та суспільними групами

Неможна говорити, що у нас немає мовних проблем, бо вони є. Але вони не настільки значні, наскільки їх політизують. Тут серйозна проблема політизації мовного питання, і хоча би з цієї причини існуючі проблеми потрібно вирішувати (учасник фокус-групи, Херсон)

Окремі учасники вказують, що не втрачає своєї актуальності питання розвитку української мови як державної, українська мова трактується як фактор консолідації суспільства, але при цьому наголошується на потребі розвитку мов національних меншин, зокрема й тих мов, які знаходяться у вразливому стані (учасники називали мову кримчаків, урумів, турки-месхетиці). Окремі учасники зазначали на важливості підтримки і російської мови в Україні, цей напрям політики інтерпретується ними як процес включення представників російськомовних в консолідуючі суспільні процеси

Роль Української мови як державної, як мови консолідації суспільства	<i>Питання української мови в Україні на сьогоднішній день і є актуальним і не є актуальним. Актуальне для тих, хто це роздумує, чи потрібно знати державну мову. А неактуальне для всіх інших, які сьогодні захищають державу зі зброєю в руках. Тому українська мова повинна бути державна, як один з чинників, який консолідує повністю суспільство. Це не говорить про те, що наші національні меншини не повинні розвивати свої мови. Але на державному рівні це повинна бути єдина державна мова, яка певним чином допомагає всім національним меншинам спілкуватися між собою (учасник фокус-групи, Херсон)</i>
Потреби розвитку мов національних меншин, міноритарних мов	<i>Є проблеми з мовами національних меншин, в тому числі таких, що вже зникли. Є урумська мова, це тюркомовні греки, яка зникла фактично, через те що самі греки від неї відмовилися. Караїмська мова ще є, є досить тверда, хоча й невеличка діаспора. Кримчацька мова – це була майже кримськотатарська, але, на відміну від неї, трохи зникла. Тут державі треба розвивати, оплачувати працю фахівців, які би цю мову берегли і знали, бо живих носіїв майже не залишилося, скоро вони зникнуть. (учасник фокус-групи, Херсон)</i> <i>Нам потрібно більше удосконалювати закон про регіональні мови, залишити регіональні мови, але це повинні бути мови</i>

	<p>національних меншин, і зменшити бар'єр лише на рівні територіальних громад, щоб вони могли на рівні територіальних громад спілкуватися своєю рідною мовою. У нас в Чаплинському районі турки месхетинці складають значну кількість населення, але ніхто там не знає турецьку мову з чиновників. Це є дискримінація за мовною ознакою. Але державна мова повинна бути одна, і ми повинні її розвивати. (учасник фокус-групи, Херсон)</p> <p>Україна має захищати мови тих національностей, які не мають своєї державності. Кримські татари не мають своєї державності, їм ніде розвивати свою мову. Курди так само. Але ось по сусідству ціла країна, яка розвиває російську мову. чому це Україна повинна розвивати російську мову? (учасник фокус-групи, Херсон)</p>
<p>Питання підтримки російської мови в Україні, як процес включення представників російської меншини, російськомовних в консолідуючі процеси</p>	<p>Зараз питання мов дійсно піднімається частіше з політичною метою, щоб посварити українців з росіянами та ін. Але все таки у нас є ця меншина, як би ми не відносилися до її політичного даху, московської імперії, але є російська меншина, яку треба поважати. Дати їй можливість, по перше, не тільки спілкуватися своєю мовою, але й навчатися своєю мовою. Я вважаю, що школи мають бути українськомовними, але щоб була можливість там російські класи ввести, можна факультатив. Але бажано, щоб російську мову як другу чи третю іноземну вивчали всі. (учасник фокус-групи, Херсон)</p>

Окремі промовці говорили про потребу розширення мовних компетенцій, значна увага була приділена потребі вивчення англійської мови:

Мовне питання є актуальним, але досить специфічним. Державною має бути українська мова. Друге – ми повинні розвивати англійську мову, і це повинно стати найголовнішою мовною програмою нашої держави. (учасник фокус-групи, Херсон)

5. Питання оцінки ситуації на Донбасі та Криму, бачення перспектив розв'язання

В оцінці подій на Донбасі, більшість учасників наголошували на тому, що вони оцінюють події, як факт агресії з боку РФ щодо України, але не як громадянську війну чи громадянський конфлікт. В той же час, ситуація, що складається внаслідок події на Донбасі потребує заходів з діалогу та примирення в Україні, політичних кроків із вирішення конфліктних питань після деокупації, - виведення збройних підрозділів з української території на Донбасі. Окрім цього була актуальною проблем різного ставлення з боку співгромадян до конфлікту на Донбасі та окупації Криму, наявність полярних поглядів, - проукраїнська чи проросійська орієнтація в оцінці подій.

Донбас – це війна, це агресія Росії проти України. Це ніяка не громадянська війна. Що потрібно робити? Я вважаю, що мінські угоди – це те єдине, що є на шляху. Перемир'я, вимога під опікою міжнародної спільноти виведення звідти військ і озброєнь. Після цього можна говорити про те, щоб провести вибори, проводити вже національне примирення, діалоги з подолання конфлікту. (учасник фокус-групи, Херсон)

Я вважаю, головна проблема не в тому, що жителі Донбасу налаштовані проти решти України. Більша проблема в тому, наскільки ці настрої виходять за лінію розмежування сил АТО і тієї території. У нас ще є частина Донецької і Луганської областей під контролем силовиків, української армії, але там також настрої переважно не дуже проукраїнські, націоналістичні (учасник фокус-групи, Херсон)

Статус Криму визначається як статус окупованої території з боку РФ. Водночас учасники вказували, що ситуація в Криму, оцінка позиції низки співгромадян Криму, антиукраїнські настрої можна вважати наслідком короткозорої політики інститутів стосовно регіону з боку України, зокрема - відсутності ефективних кроків із підтримки кримських татар, розвитку демократичних процедур та інститутів в Криму з боку влади, протидії політичній корупції.

Крим, звичайно, окупована територія. Звісно, його треба повернути. Але те, що сталося в Криму, має стати для нас великим уроком. Ми як українська влада фактично самоусунулися від тих проблем, які там відбувалися. Ми закрили очі на проблеми, які були з кримськотатарським народом, з проблемою демократії. Віддали все на відкуп ФСБ і російській п'ятій колонії. В результаті все це сталося. (учасник фокус-групи, Херсон)

На жаль, сталося так, що дійсно всі 24 роки держава не цікавилася, яку ідеологію, які настрої сповідують мешканці Криму. Його віддали на відкуп цим бандитським угрупованням. Тому вони з переляку проголосували за якусь цукерку, яку їм пообіцяли.. (учасник фокус-групи, Херсон)

Частина учасників висловлювала стійкий скепсис стосовно перспектив повернення Криму, пояснюючи це позицією, на їхню думку, більшості мешканців півострову, їх проросійськими геополітичними орієнтаціями, небажанні інтегруватися

Я пам'ятаю тоді інтерв'ю в Криму, там люди кажуть: яка українська мова, ми росіяни. Мої батьки туди їздили, і навіть моя мама, яка з Херсону, побачила, що дійсно в Ялті по іншому розмовляють, у них російський акцент. Коли вона говорила російською, але як нею говорять в Херсоні, то на неї дивилися дивно, що вона не наша, не звідси. Тому Крим російський. Так, півострів хороший, але не треба прикриватися і казати, що нам потрібен Крим, якщо дійсно нам не потрібні такі люди російські. (учасник фокус-групи, Херсон)

Окремі учасники вказували, що повернення Криму до складу України, його де окупація та реінтеграція можливі при відповідних налаштуваннях кримчан, приміром проведенні референдуму на демократичних засадах, при цьому умови цього не артикулювалися. Водночас, деякі учасники вказують, що сьогодні на півострові дії РФ не дають можливості для реального задоволення мовних та культурних потреб різних етнічних груп

Крим повернути має сенс тільки в тому випадку, якщо кримчани самі цього захочуть, якщо вони за це проголосують на референдумі, проголосують справедливо. (учасник фокус-групи, Херсон)

...українці можуть в Криму вчити українську мову, татари можуть татарську? І директор кримської школи відповідає: можуть, але підручників немає. Виходить таке фарисейство. Росія показує всьому світу: ми ж не проти, ми тільки за. Але одразу легкий посыл – підручників немає. (учасник фокус-групи, Херсон)

6. Багатоманітність, єдність в багатоманітності

Учасники вказували, що усвідомлюють, що етнічна та мовна багатоманітність є не стільки викликом, скільки можливістю для України, позитивним фактором у суспільному розвитку.

Відповідні позиції мають бути пов'язані та ґрунтуватися на питаннях захисту прав людини, а не стільки обмеження відповідних прав через безпечні загрози під час війни.

На думку учасників для збереження єдності у багатоманітності мають бути зrealізовано чинні закони про свободу совісті, засади державної мовної політики. В той же час, учасники вказували, що потрібно змінити закон про засади державної мовної політики – зробити його більш адекватним потребам територіальних громад в контексті мовної політики, зокрема для національних меншин.

Вимагати виконання законодавства про мови, про свободу совісті. Змінити закон про регіональні мови, зробити його більш працюючим на рівні територіальних громад, щоб реальні національні спільноти отримали можливість розвивати і захищати свої мови. Що має робити громадськість? З одного боку, контроль за виконанням закону, громадський тиск, що це все виконувалося. І багато в чому громадські діячі мають розуміти суть прав і свобод людини. (учасник фокус-групи, Херсон)

Ми іноді в пилу того, що у нас війна, що у нас проблеми, пов'язані з безпекою нашої держави, суспільства, думаємо, що ми повинні децю обмежити свої права або права інших, які не так думають, як ми, і що це тільки заради національної безпеки. Тут є серйозна можлива загроза потенційної диктатури. Ми маємо розуміти цю загрозу і від неї відштовхуватися. Громадські організації – це громадський контроль, громадський тиск, роз'яснення прав і свобод людини. (учасник фокус-групи, Херсон)

В той же час, деякі учасники вказують на «загрози» від національних меншин, немає усвідомлення понять інтеграції, асиміляції, соціальної згуртованості